

LEGALITÁSBÓL AZ ILLEGALITÁSBA

Papi és szerzetesi életutak a kommunista diktatúra éveiben

Jelen tanulmányban egy speciális pálya, a papi-szerzetesi hivatás képviselőiről lesz szó, akiket a két világháború közötti Magyarországon képzettségüknel és az általuk betöltött társadalmi pozíciónál fogva is értelmiséginek tekintettek. Hogyan rajzolható meg az általam vizsgált csoport profilja?

A tanulmányban szereplő személyek – Bulányi György, Juhász Miklós és Török Jenő piarista szerzetesek, valamint Eglis István, Himfy Ferenc, Ikvay László világi papok – az 1910-es években született generációhoz tartoztak, kivétel képez az 1908-as születésű Török Jenő, aki néhány évvel idősebb volt társainál. Valamennyien középosztálybeli, illetve polgári családból származtak, visszaemlékezésük szerint közülük többen csak formálisan vallásos vagy liberális közegben szocializálódtak. A papi hivatásra az 1920-as évek végén, az 1930-as évek elején kaptak meghívást, szentelésükre is még 1945 előtt került sor, egy olyan időszakban, amikor az egyházi értelmiségnek komoly presztízse és tekintélye volt a közéletben, a tudomány világában és az oktatásban.

Kritikusan álltak hozzá a két világháború közötti társadalmi-politikai berendezkedéshez, s többen már akkor tanúbizonyságot tettek szociális érzékenységükről, bátorságukról: Bulányi szemléletét jelentős mértékben alakították a népi írók, Eglis István a harmincas évek végétől részt vett a munkáspasztorációban, 1944-ben pedig bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba, Ikvay László a Katolikus Ifjúsómunkások Országos Egyesületének (KIOE) lelki vezetője volt, a szervezet Gát utcai központjában zsidókat, katonaszökevényeket bújtatott 1944-ben. Török Jenő Budapest ostroma alatt az óvóhelyeket járta: misézett, gyóntatott, igyekezett lelki támaszt nyújtani a szenvedő fővárosi lakosságnak.

Harmincas éveikben járó fiatal papként élték meg az 1945 után bekövetkezett nagy horderejű politikai változásokat, melyek pályájukat, karrierlehetősé-

güket is alapvetően befolyásolták, mégpedig kedvezőtlen irányba. Az egyház hagyományos hatalmi státuszának, társadalomformáló erejének gyors és erőszakos felszámolását mégsem kizárólag az üldözöttség narratívájában értelmezték, hanem egyfajta kihívásként élték meg. A megváltozott körülmények között át kellett gondolniuk a hivatásukból fakadó új szereplehetőségeket, s azok egzisztenciális következményeit. Tevékenységüket ezt követően elsősorban az ifjúsági pasztorációra összpontosították, ezen a területen kerestek új utakat és módszereket, hogy felkészítsék a fiatalokat a keresztény életre és tanúságtételre egy ideológiailag ellenséges közegben. Ez a törekvésük pedig az 1940-es, 1950-es évek fordulóján hosszabb vagy rövidebb időre közös platformra hozta őket.

Az 1940-es évek második felében még legális körülmények között valamilyen hittanárként vagy egyetemi lelkészként működtek. Az ifjúság körében végzett pasztorációs tevékenységük azonban rövid időn belül illegálissá vált, s a hatalom emiatt felelősségre vonta őket: 1952-ben az első kisközösségek elleni perben Bulányit, Juhászt, Török Jenőt és Ikvey Lászlót, 1956-ban az ún. második Bulányi-perben Eglis Istvánt ítélték el. A katolikus egyház ellen irányuló, 1961-es Fekete Hollók fedőnevű rendőri akciót követő persorozatban aztán Ikveyt másodszor is bíróság elé állították. Himfyt pedig 1958-ban közbiztonsági őrizetbe helyezték.

Az ifjúsággal való foglalkozás mellett az írás is része volt mindennapjaiknak. Önálló könyvek (Bulányi György, Eglis István, Török Jenő), valamint újság- és folyóiratcikkek mellett (Eglis István, Ikvey László, Török Jenő), különböző témákban elmélkedéseket, jegyzeteket készítettek (Bulányi György, Eglis István, Himfy Ferenc, Juhász Miklós) vagy idegen nyelvű egyházi irodalmat fordítottak (Török Jenő, az 1960-as évektől pedig Bulányi György) a fiatalokból álló kiscsoportok részére, melyek aztán sokszorosítás útján terjedtek a második nyilvánosságban. A házkutatások alkalmával lefoglalt anyagok egyértelműen bizonyítják, hogy az 1950-es években már igen jelentős mennyiségű egyházi szamizdat volt forgalomban. Lénárd Ödön piarista szerzetes így írt ezek jelentőségéről:

Ilyen biztos, szívós és kemény jelek voltak a keresztény szamizdatok. A nagy közvélemény alig tud ezekről [...]. De a keresztények az ötvenes évektől kezdve mindvégig üzték ezt az ipart, hogy elkerüljék a lelki-szellemi megfulladást, újra és újra gépelve a számukra hozzáférhető ócska

masinákon, a sok ügyességgel megszerzett indigóval és kalappapírral esetenként legfeljebb 7–8 példányban az életükhöz nélkülözhetetlen régi klasszikusokat és új írásokat, vagy a világegyház aktuális mondanivalóit [...] És tényleg mekkora jel volt ez! Fegyvereket nem is kerestek nálunk, dollárt általában ott találtak, ahová ők hoztak magukkal, de „brosúrák”! Másra valójában nem is voltak kíváncsiak, de azt ők is képtelenségnek érezték, hogy egy kereszténynek tudott ember lakásában ne találjanak ilyet. Ez volt a házkutatás fő célja, s egyúttal az államellenes összeesküvés elégséges bizonyítéka is. [...] Ezek szellemi robbanóanyagoknak számítottak, minden puskapornál veszedelmesebbnek.¹

Többük kamatoztatta a későbbiekben tanulmányai során megszerzett nyelvtudását: börtönből való szabadulása után Bulányi és második elítélését követően Ikvay nem kerülhetett vissza az egyházi közegbe, életük egy bizonyos szakaszában fordítást vállaltak, s ebből tartották fenn magukat. Török Jenő 1956 novemberét követően, Ikvay László pedig 1969-től az emigrációban használhatta nyelvismertető lelkipásztori működése során. A vizsgált csoportból néhányan tudományos fozkozattal, illetve tudományos teljesítménnyel is rendelkeztek: Juhász hittudományból, Török történelemből szerzett doktorátust, disszertációját, mely 1941-ben nyomtatásban is megjelent, Szekfű Gyula vezetésével írta.² A munka a mai napig alapműnek számít a témában, így Török szakértelmiségiként is ismertté vált.

Ugyanakkor közvetlenül szabadulása után Bulányi és Juhász hosszú évekig segédmunkásként kényszerült dolgozni, Himfy Ferenc pedig egy jó ideig az eredetileg a megélhetés nélkül maradt szerzetesek foglalkoztatására 1954-ben létrehozott, Budapesten lévő Szolidaritás Háziipari Szövetkezetben tudott csak elhelyezkedni. Valamennyien megtapasztalták, hogy kiszakadnak addigi életformájukból, el kell hagyniuk a rendi közösségüket, nem gyakorolhatják eredeti hivatásukat vagy éppen külföldre kell távozniuk, hogy papként működhessenek tovább. Ez pedig nagymértékben igénybe vette mindegyikük alkalmazkodó képességét.

*

1 LÉNÁRD Ödön, *Erő az erőtlenségben*, 3. kiadás, Bp., Kairosz, 2008, 120–121.

2 TÖRÖK Jenő, *A katolikus autonómia-mozgalom 1848–1871: Adalékok a magyar liberális-katolicizmus történetéhez*, Bp., Stephanum Nyomda, 1941.

Bulányi, Juhász, Török, Eglis, Himfy és Ikvay az 1940-es évek végén, 1950-es évek elején tehát egy nagyobb, szerzetesekből és világi papokból álló csoportosulásnak voltak a tagjai, amelyben valamennyien meghatározó szerepet játszottak, és az állambiztonság is kiemelt figyelmet fordított rájuk.³ Elsődleges célkitűzésük az ifjúsági pasztoráció tartalmi és formai megújítása volt a megváltozott politikai viszonyok között. Ennek legfontosabb elemévé a fiatalokkal való kiscsoportos foglalkozás vált. A kiscsoportok létrehozása még legális körülmények között, az Actio Catholica (AC) keretein belül kezdődött meg 1946-ban, az AC főigazgatójának, Endrey Mihálynak, valamint a szervezet két titkárának, Lénárd Ödönnek és Szappanyos Bélának a támogatásával. Ebben az évben a mozgalomban résztvevő, csoportvezetésre kizemelt mintegy 60 középiskolás és egyetemista fiatal számára ún. tanulmányi hetet rendeztek Tokajban, melynek tematikája a kinyilatkoztatás forrásainak, a Szentírásnak és a Szentmagyomány-nak a megismertetése volt. A találkozó célját a szervezők a hitbeli meggyőződés erősítésében, a folyamatos együttlét által pedig a katolikus testvériség és a felelősségtudat növelésében látták. A reggeli elmélkedés és a közös szentmise után délelőtt és kora délután a résztvevők előadásokat hallhattak a Szentírással és a Szentmagyománnyal kapcsolatos tudnivalókról. A délután második felében *Korunk válsága és a pápai enciklikák* témakörben hangzottak el előadások, melyeket közös megbeszélés követett.⁴ A következő években Gyulán, Szolnokon, Vácott, Veszprémben, Sopronban és az ország több nagyvárosában voltak hasonló jellegű összejövetelek.

Török Jenőnek 1948-ban a *Vigiliában* megjelent, *Új utak középiskolai vallás-pedagógiánkban* című írása már egyértelművé tette: a hitoktatás és vallásos nevelés eddigi formái kiüresedtek, éppen ezért az ifjúsági pasztorációban már jól bevált külföldi mintákat igyekeznek a magyarországi helyzetre adaptálni, mindekelőtt az Emmanuel Celestin Suhard francia bíboros-érsek és Joseph Cardijn belga kanonok által kidolgozott elvek és megoldások mentén.⁵ Ez az új módszer a kiscsoportok önszerveződésén s egyfajta önkormányzatiságán alapult, a tudásanyag átadása pedig nem frontális előadások által, hanem viták során, párbeszéd-

3 Ezt bizonyítja például az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött, többkötetes Lombardisták elnevezésű dosszié.

4 Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára. (PMKL) IV. 188. Török Jenő hagyatéka. 3. doboz. Iratok 3. Actio Catholica.

5 Török Jenő, *Új utak középiskolai vallás-pedagógiánkban*, Vigilia, 1948/1, 8–17.

des formában valósult meg, s itt sajátították el a csoporttagok a világi apostolkodás gyakorlatát is. Török a liturgia szerepét és fontosságát is hangsúlyozta, s azt, hogy a fiatalok ezen keresztül érezzenek meg valamit az ősegyház szelleméből és lelkületéből is. Töröknek egy 1968-ban egykori lelkiatyjához, Tomek Vince rendi generálishoz intézett leveléből kiderül, hogy a belga–francia modell tanulmányozására korábbi professzora, Szekfű Gyula hívta fel a figyelmét:

Még lőtték Budapestet, amikor egy pasztorációs utamon Szekfű professzorral találkozva, felejthetetlenül izgatott, s szinte prófétikus hangon megjövendölte a régi egyházi intézmények összeomlását, és disszertációmra (Montalambert–Eötvös-vonatkozások) hivatkozva lelkemre kötötte, hogy tanulmányozzam a francia-belga katolicizmust, mert 40 éves tapasztalatuk van az Egyház és állam különválasztásában.⁶

A kisközösségek (s majd az 1960-as évek végén létrejövő Bokor-mozgalom) eredettörténetének fontos eleme az a Bulányi György visszaemlékezéseiben megörökített mozzanat, amely szerint 1945 elején a debreceni piarista rendházban szállást kapott egy Kolakovics néven bemutatkozó horvát jezsuita szerzetes, aki egy hónap alatt négy kiscsoportot hozott létre munkásfiatalokból, diákokból és felnőttekből, s távozásakor a diákcsoportot Bulányira bízta.⁷ Kolakovics, azaz az 1906-ban született Stjepan Tomislav Poglajen, akire nyugat-európai tanulmányai során nagy hatással volt a már említett Joseph Cardijnnak a munkáspasztoráció terén végzett tevékenysége, Jugoszlávia német megszállását követően menekült el Zágrábból Splitbe, majd Szlovákiába, s ott két és fél év alatt Rodina néven kisközösségek hálózatát hozta létre, melyekben az apostolkodásra s a keresztény világnézet melletti tanúságtételre készítette fel a fiatalokat. Kolakovics rövid debreceni tartózkodása alatt a katakomba-egyház működési modelljével ismertette meg Bulányit, mert a jezsuita úgy vélte, az egyház csak a föld alatt működő kisközösségekben élhet tovább a szovjet érdekszférába kerülő országokban.

6 TATÁR Margit IBMV, *Török Jenő piarista élete és műve = A váci Piarista Gimnázium évkönyve a 2008/2009. iskolai tanévről az iskola fennállásának 295. esztendejében*, [Vác], [2009], 50–84. Internetes változata: http://omc.ppek.hu/omc/tatar_margit_torok_jeno_piarista_elete_es_muve/ (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 19.)

7 BULÁNYI György *önéletírása*, Bp., BOKKE – Bokor Közösségfejlesztő Kulturális Egyesület, 2018, 149–151.

Az egyházi iskolák 1948-ban bekövetkezett államosítása, s még ugyanebben az évben az AC egyes vezetői elleni indított per, két évvel később pedig a szerzetesrendek feloszlata jelentősen szűkítette a középiskolás és egyetemista fiatalokkal való foglalkozás lehetőségét, s ez a tevékenység egyre inkább a tiltott kategóriába került. A korábban támogató egyházi vezetők – itt elsősorban a már említett Endrey Mihályra, valamint Sík Sándor piarista tartományfőnökre és Pintér Lászlóra, a nagyváradi egyházmegye helynökére kell gondolni – is távolságtartóbbá váltak velük szemben. Mint ahogy ezt Bulányi megfogalmazta *Önéletrá*sában: „És ezzel elkövetkezett Kolakovics napja. Mindannyian tudtuk, hogy itt az óra..., és vége, visszavonhatatlanul vége van valaminek. S kezdődik a küzdelem a létért, a puszta létért, hogy olyan idők jönnek, hogy ha az egyház meg akar maradni, a föld alá kell vonulnia.”⁸ Bulányi és paptársai az intézményi és infrastrukturális háttér megszűnését követően is tovább szervezték a csoportokat, s a folyamatos hatósági megfigyelés ellenére járták az országot: előadásokat, lelkigyakorlatokat tartottak az érdeklődő fiataloknak.

1952. augusztus 28-án a mozgalom több tagját őrizetbe vették, majd elítélték. Ez volt az első katolikus kisközösségek elleni per, civileket ekkor még nem vontak felelősségre, csak papokat és szerzeteseket: Bulányi György, Juhász Miklós Török Jenő piaristák mellett Lakos Endrét, Ikvey Lászlót, Boros-Braun Istvánt, Sigmond-Strecke Ernőt, továbbá Sötér Tibor kapucinus szerzetest, Jolsvai Hedviget, a Szociális Testvérek Társasága és Vadas Éva Szaléziát, a Szociális Missziótársulat tagját. Az elsőrendű vádlott Bulányi György (1919–2010) volt.

A piarista szerzetes hétgyermekes, középosztálybeli családból származott: apja, Bulányi Szilárd banktisztviselő, majd igazgató volt a Budapest Székesfővárosi Községi Takarékpénztár Rt-nél. 1946-ban a Magyar Közösség perében elítélték, utána fényképészként dolgozott. A család Mátyásföldön élt. A szerzetes így emlékezett vissza édesapjára:

Olyan családban születtem, amelyben meghatározó volt, hogy amikor 4–5 éves kislány voltam, édesapám ateista-agnosztikus, szabadgondolkodó álláspontjából – úgy, ahogy a francia konvertiták nagykönyvében meg van írva – egyik pillanatról a másikra, *action gratuite*-ként, megtért.

8 Uo., 198.

Jött haza Dorottya utcai hivatalából, a Községi Takarékból, 1924 májusában Mester utcai lakásunkba, átment a Bakáts téren, ahol a templomból kiszűrődött az orgonaszó, bement és ott egyállító helyében megtért. Ennek következtében én kislány koromban egy frissen megtért édesapának a hatása alá kerültem, és azután, gondolom, minden nap, 4–5 éves kislány módjára hókusz-pókuszoltam, miséztem, és a másfél évvel idősebb nővéremnek ott kellett térdepelni, mint ministránsnak.⁹

Bulányi György tanulmányait a pesti piarista gimnáziumban végezte. Érettségi után, 1936-ban jelentkezett a rendbe. Teológiai tanulmányai mellett magyar–német szakos tanári diplomát szerzett. 1943-ban szentelték pappá. A sátoraljaújhelyi, a tatai, majd a debreceni piarista gimnáziumban tanított magyart. Az iskolák államosításáig széleskörű tevékenységet fejtett ki Debrecenben, több piarista atyával együtt a legtehetségesebb diákok számára önképzőkört tartott, az önképzőkörökbe meghívták a Svetits Gimnáziumban tanuló leánynövendékeket is.¹⁰ A rend 1945 nyarán megnyitotta Debrecenben a Móra Ferenc Piarista Diákotthonot, ahová falusi ösztöndíjas fiatalok is bekerültek. A 171. számú Erdősi Imre cserkészcsapat újjászervezését követően Bulányi regőscserkész-csoportot is vezetett. Mint arról már szó volt, a szerzetesre komoly hatással voltak a népi írók, különösen Sinka István, Kodolányi János és Kovách Imre munkásságát tartotta nagyra. Az akkor a debreceni piarista gimnáziumban tanuló Kállay Emil, későbbi esztergomi egyházmegyei pap, majd piarista szerzetes és tartományfőnök minderről így beszélt:

1946 nyarán a piarista atyák regős cserkészként vittek bennünket külföldi hajdúsági, szabolcsi, bihari falvakba, és esténként előadást tartottunk. Nekem például Sinka István *Anyám balladát táncol* című versét kellett elszavalnom. Bulányi tanár úr bízott meg ezzel, ő ugyanis nagyon igyekezett megszerettetni velünk a népi írókat. Akkoriban Veres Pétertől elkezdve sok mindenkit olvastunk. A műsor célja az volt, hogy felkeltsük

9 KAPITÁNY Gábor, *Interjú Bulányi Györggyel*, Eszmélet, 1992/13–14, 54–64. Az idézet: 54.

10 Életének debreceni szakaszáról lásd bővebben VÖLGYESI Orsolya, *Katolikus kisközösségek Debrecenben az 1940–1950-es évek fordulóján = Vakvágány: A „szocializmus alapjainak lerakása” vidéken a hosszú ötvenes években I.*, szerk. HORVÁTH Gergely Krisztián, Bp., MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont–Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2018 (Magyar vidék a 20. században, 2.), 571–591.

a falusi emberek érdeklődését a népi kultúra iránt, amely biztos, hogy nagyon mély és nagyon hiteles volt. Este tehát műsort adtunk, aztán másnap délelőtt a piarista atyák meghallgatták a plébános által összeszedett tehetséges falusi gyerekeket, és ezekből kiválasztották azokat, akiket aztán a kollégiumukban ingyen arra képeztek, hogy majd a jövő Magyarországának vezetői legyenek.¹¹

Bulányi mindezek mellett aktívan részt vett az AC munkájában is. Rendtársa, Török Jenő, aki ebben az időben a szervezet ifjúsági megbízottja volt a nagyvárad-i egyházmegyében, az 1945–1946-os tanévtől három éven keresztül „hittudományi előadásokat” szervezett középiskolások, egyetemisták, majd pedig egyes korosztályok számára. Emellett folytak az úgynevezett világnézeti előadások, amelyek 1947 őszétől (más forrás szerint 1946 tavaszától) egészen 1948 őszéig főként a Svetits Gimnázium tornatermében kerültek megrendezésre. Ezeknek a rendezvényeknek Bulányi is rendszeres előadója volt. A szerzetes az iskolák államosítása után egyetemi lelkész és a Szent László Kollégium igazgatója lett. 1948. december 1-jén a Magyar Egyetemisták és Főiskolai Egyesületek Szövetsége (MEFESZ) küldöttsége felkereste Bulányit, s azt kérték tőle, határolódjon el Mindszenty József hercegprímás tevékenységétől. Mivel ő erre nem volt hajlandó, másnap reggel a hittanórán körülbelül száz-kétszáz népi kollégista jelent meg, s az óra végén felszólították, hagyja el az egyetemet. Nagyjából ekkor kezdte el intenzíven szervezni a kisközösségeket Debrecenben, s ezzel párhuzamosan az ország számos településén tartott lelkigyakorlatot 1952. augusztus 28-án történt letartóztatásáig. A demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetőjeként először halálra, majd életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. 1956. október 27-én kiszabadult, 1957 márciusa és 1958 áprilisa között bujkálni kényszerült. 1958 áprilisában bekövetkezett újbóli letartóztatása után még két és fél évet ült börtönben 1960. december 9-én amnesztiával szabadult. A piarista rendbe nem térhetett vissza, egyházi beosztást nem kapott. Először fizikai munkásként dolgozott leghosszabb ideig a Tempó Vállalatnál, majd feketén fordított szakkönyveket. Emellett 1961 és 1969 között kisegítő lelkészként

11 *Az úton becsületesen végig kell menni: Kállay Emil volt piarista tartományfőnökkel beszélget Gianone András,* Bp., Kairosz, 2010 (Miért hiszek? LVIII.), 28–29.

működött Pécelen Halász Endre mellett, ezt követően Dombi Ferenc plébános alkalmazásában a halásztelki plébánián végzett irodai munkát.

Számos teológiai művet írt, ezek közül a legjelentősebb a hatvanas évek második felében keletkezett, öt részből álló *Keressétek az Isten Országát* (KIO) című munkája, amely a szóanalízis és a tartalomelemzés módszerével vizsgálta az evangéliumokat. Visszaemlékezése szerint börtönbüntetésének utolsó állomásán, Márianosztrán megfogadta, hogy többé nem szervez közösségeket, a hatvanas évek végén mégis új csoportokat hívott életre, s ezzel megszületett a Bokor mozgalom.¹² Létrejött egybeesett a hazai gyökerű és külföldi eredetű lelkiségi mozgalmak magyarországi térnyerésével és az ifjúsági pasztoráció fellendülésével. A KIO-ban megfogalmazott jézusi örökséggel és az ebből következő etikával való azonosulás lett a Bokor közösség identitásának alapja, melynek középpontjában az ún. hármaseszmény (adás, szolgálat, szelídség) állt. A mozgalom az 1970-es, 1980-as évek fordulóján a II. Vatikáni Zsinat progresszív értelmezéséből fakadó egyházkép, de mindenekelőtt az erőszakmentességgel kapcsolatos nézetei miatt került a hatóságok és az egyházi vezetés célkeresztjébe, mivel 1979-től a közösség mintegy 30 tagja tagadta meg a fegyveres katonai szolgálatot. 1982 júniusában a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia eltiltotta Bulányit a nyilvános működéstől, ügyét pedig Rómához terjesztették fel. A Hittani Kongregáció prefektusa, Joseph Ratzinger (a későbbi XVI. Benedek pápa) 1986 januárjában levélben szólította fel a szerzetest, hogy vonja vissza „téves, veszedelmes és kétértelmű” tanításait. Bulányinak alá kellett volna írnia egy, a zsinat tanításain alapuló 12 pontos nyilatkozatot, amelyet ő szintén a zsinati dokumentumokra hivatkozó, újabb ponttal akart kiegészíteni, hogy tudniillik az ember csak saját lelkiismeretének tartozik engedelmességgel. Ezt a megoldást azonban Ratzinger nem fogadta el. 10 év elteltével került sor a nyilatkozat kompromisszumos szövegváltozatának megfogalmazására, melynek során a szerzetes által javasolt pont nem önálló egységként ugyan, de bekerült a nyilatkozatba, s ezt már Bulányi is elfogadta. Egyházi rehabilitációjára tehát csak 1997-ben került sor, teológiájával azonban érdemi párbeszéd soha nem alakult ki, s életművét a magyar katolikus egyház nem tudta integrálni – akkor sem, ha egyébként annak bizonyos elemeit már beépítette saját gyakorlatába.

12 MÁTÉ-TÓTH András, *Bulányi und die Bokor-Bewegung: eine Pastoraltheologische Würdigung*, Wien, UKI, 1996.

Juhász Miklós 1917-ben Katalinhután született, eredeti neve Mlinarik volt. Alsóbb fokú iskoláit Kalocsán és Zalaegerszegen, a gimnáziumot Békéscsabán, illetve Vácott végezte. Édesapját, Mlinarik Györgyöt, aki gazdasági szaktanító volt, már 1930-ban elvesztette. 1936-ban Bulányival együtt lett Vácott novícius, Pestre kerülve a következő évtől a Kalazantinumban pedig már szobatársak voltak – s bár személyiségük nagyon különbözött, barátságuk egy életen át tartott. Juhász az egyetemen teológiát tanult, ebből doktorátust is szerzett. 1943-ban szentelték pappá. A következő évtől a sátoraljaújhelyi, 1947 őszétől pedig a nagykanizsai piarista gimnáziumban volt hittanár. Az iskolák államosítása után, 1949-ben egy szemesztert tanított a veszprémi szemináriumban. Ezt követően komoly és felelősségteljes megbízatást kapott rendjétől: 1950 és 1952 között Pesten a Kalazantinumban tanuló növendékek spirituálisa lett – a szerzetesrendek működési engedélyének megvonása után ugyanis, ellentétben Bulányival és Török Jenővel, Juhász a rendi kereten belül maradhatott. Emellett a negyvenes, ötvenes évek fordulóján ő is kisközösségeket hozott létre a fővárosban. Tüskés Tibor író, a *Jelenkor* folyóirat egykori szerkesztője nagykanizsai gimnazistaként ismerkedett meg Juhásszal, aki hittanára volt. Pestre kerülve magyar–történelem szakos egyetemistaként vette fel újra a kapcsolatot az ekkor már szintén a fővárosban élő szerzetessel, s kezdett el egyik egyetemistákból álló csoportjába járni:

A volt iskolai és az új, egyetemi baráti kapcsolatokból csakhamar rendszeresen találkozó csoportok alakultak, s a mi csoportunk magja, vezetője Juhász Miklós lett. Most már nem tanár úrnak, hanem atyának szólítottuk. Találkoztunk szobájában a rendházban, részt vettünk közös lelkigyakorlatokon, kirándultunk a budai hegyekbe, a Dobogókőre, Szentendrére, Nagymarosra. Tudtunk arról, hogy más piarista atyák is foglalkoznak egyetemista fiatalokkal, hallottuk Bulányi György, Lénárd Ödön, Török Jenő nevét, egy-egy lelkigyakorlaton, előadáson velük is találkoztunk. Ha valamihez, akkor a legjobb értelemben vett önképző-körhöz, önképzéshez, személyiségformáláshoz volt hasonlítható ez a találkozási forma, és semmiképpen sem a konspiráción alapuló, valamiféle földalatti, titkos sejtekből épülő politikai mozgalomhoz. Filozófiai, teológiai tárgyú előadásokat hallgattunk (és néha magunk is tartottunk), a pápai enciklikákat elemeztük, szociológiai kérdésekről vitakoztunk,

imádkoztunk, a megújuló liturgiáról hallottunk, a spirituális élet kérdéseire kerestünk (és kaptunk) választ.¹³

1952 decemberében Juhászt másodrendű vádlottként 14 évre ítélték a Bulányi-perben. 1956 októberében ő is kiszabadult, 1957 márciusától bő egy évig Bulányihoz hasonlóan bujkált. Ez idő alatt ügyükben törvényességi óvást nyújtottak be. 1958 áprilisában, miután Bulányit ismét letartóztatták, feladta magát. Erről így írt édesanyjának:

Drága jó anyám, pár óra múlva megyek jelentkezni büntetésem folytatására. Minden szempontból ez látszik a legalkalmasabbnak. Végre kiderült, hogy azért nem tűzték ki eddig a törvényességi óvás tárgyalását, mert a törvényen kívüli állapotba helyeztük magunkat. Közben ettől függetlenül Gyurkát letartóztatták. Talán hallottál is róla, Anyukám. Gabit¹⁴ vele együtt fogták el. Szalézia¹⁵ önként jelentkezett, mert azt hitte, hogy már mindnyájan letartóztatásban vagyunk. Már csak egyedül én vagyok szabadlábbon a társaságból. Nincs értelme annak, hogy esetleg emiatt szenvedjen késedelmet ügyünk tárgyalása s ők miattam hosszabb időt tartsanak odabent. Különben is ügyvédem útján jött Gyurkától egy írás – már odabentről – amelyben azt közli, hogy számomra is érvényes ígéretet tettek, miszerint az elmúlt 14 hónap eseményeire vonatkozólag nem fognak faggatni, s azzal kapcsolatban senkinek semmi baja nem fog származni. Ügyvédem külön is ígéretet kapott erre vonatkozólag a Belügyminisztériumból. Avval bíztat, hogy most már remélhetőleg hamarosan kitűzik a tárgyalást, s akkor nagyon sokat levesznek a régi irreális ítéletből. Mint talán tudod, Grösz érsek is közbenjárt az ügyben. Gyurka régi barátunkat, Vas-Witteg Miklóst, a szakszervezetek alelnökét [kérte meg], hogy járjon közbe az ügybe.¹⁶

13 Tüskés Tibor, *Egy piarista tanár emléke: Dr. Juhász Miklós (1917–1981)*, Vigilia, 2005/1, 27–32. Az idézet: 28.

14 Fekete Gabriella hitoktatónőt, aki egyébként Göncz Árpád unokatestvére volt.

15 Vadas Éva Szalézia.

16 Juhász Miklós 1958. április 29-i levelét lásd PMKL IV. 182. Juhász Miklós (1917–1981) kéziratai.

Szabadulását követően, 1961-től segéd munkásként dolgozott Újpesten, majd raktárosként Vácott a gumigyárban. Egyénileg foglalkozott fiatalokkal, de közösségeket ezután már nem szervezett, papi beosztást nem kapott – a váci piarista templomban misézhetett, illetve kisegítőként dolgozott plébániákon vagy tartott lelkigyakorlatot. Bár Bulányival megmaradt a baráti kapcsolat, a Bokor közösség tevékenységébe nem kapcsolódott be. 1981-ben halt meg Vácott.

Török Jenő 1908-ban született jómódú polgári családban,¹⁷ édesapja Török Emil vasútépítőmérnök-vállalkozó volt (nevét még műegyetemista korában magyarosította Taubról Törökre). Édesanyja, Lówy Jozefa csak 1919-ben katolizált, legkisebb gyermekét, Jenőt azonban több mint egy évtizeddel korábban katolikusként keresztelték. Török Emil az I. világháborút megelőző években rendkívül jó anyagi körülményeket biztosított feleségének és négy gyermekének. Biztos egzisztenciát nyújtó vasútigazgatói állását hagyta ott, hogy önálló vállalkozó legyen: a helyi érdekű vasútvonalak építésében vett részt, és ezekben szerzett érdekeltségeket. Az I. világháborút követő években a vasútépítési konjunktúra lecsengésével azonban új tevékenységbe fogott: találmányok értékesítésében vállalt közvetítői feladatot, ez azonban nem hozott szerencsét számára, s nehéz pénzügyi helyzetbe került. Török Jenő középiskolai tanulmányait 1917 és 1925 között a pesti piarista gimnáziumban végezte. Először a jogi egyetemre iratkozott be, de a következő évben jelentkezett a piarista rendbe. Egy év Vácott töltött noviciátus után a rendi teológiai főiskolán, a Kalazantinumban tanult tovább. Eközben elvégezte a történelem–latin szakot. Bölcsészdoktori értekezését – mint arról már szó esett – Szekfű Gyulához írta a báró Eötvös József minisztersége alatt zajló katolikus autonómiamozgalomról, disszertációja 1941-ben látott napvilágot. Doktorátusát 1943-ban szerezte meg. Török Jenőt 1934-ben szentelték pappá, ezt követően tíz évig a váci piarista gimnáziumban tanított – az 1943/44-es tanévben a tehetséges falusi gyerekek konviktusának prefektusa is volt. 1944 nyarán Nagykárolyba helyezték, innen azonban a román csapatok bevonulása elől a fővárosba rendelték vissza:

17 Életéről bővebben lásd VÖLGYESI Orsolya, *Egy beszerzés története = Történelem és erőszak: A Hajnal István Kör–Társadalomtörténeti Egyesület 2019. évi, szegedi konferenciájának tanulmánykötete*, szerk. MARGITTAI Linda–TOMKA Béla, Szeged, Hajnal István Kör–Társadalomtörténeti Egyesület, 2021 (Rendi társadalom–polgári társadalom, 33.), 365–378.

az ostromot budapesti rendházunkban éltem át. Itt nagy élmény volt bekapcsolódni egy kis pasztorációs csoport munkájába: kettesben, majd egyedül jártuk az óvóhelyeket, miséztünk, gyóntattunk – és a régi, kínos gonddal előkészített szentbeszéddek és szereplések helyett rögtönzésre, „lelki elsősegélyre” szorított bennünket a szükség

– emlékezett vissza az ostrom idejére az 1983-ban a *Vigiliában* megjelent interjúban.¹⁸ Szülei ezalatt a Pannónia utcában egy spanyol védettség alatt álló házban lettek menedékre, ahol igen nehéz körülmények között éltek. Török Emil itt halt meg 1945 elején gyomorvérzésben.

Török Jenő 1945 márciusában Debrecenbe került, s a rend ottani gimnáziumában igazgatóhelyettesi és tanári feladatokat látott el; emellett az Actio Catholica ifjúsági szakosztályának titkáraként is tevékenykedett. 1948 után Budapesten a Testnevelési Főiskola lelkésze lett. 1950-ben, a szerzetesrendek feloszlása után kikerült a rendi keretből, így először a Kada utcai, 1951 novemberétől pedig a Bécsi úti Segítő Szent Szűz Mária plébánián teljesített szolgálatot. Ezekről az évekről a következőket mondta egy vele készült interjúban:

Az iskolában új módszerekkel ismerkedtünk: az ifjúsági önkormányzattal. 1946-ban az Actio Catholica ifjúsági szakosztályának vezetője, a lelkes és találékony Szappanyos Béla Debrecenben is hittudományi tanfolyamokat szervezett az ifjúság számára, és ezek vezetésével engem bízott meg. Hetenként két délután két-két órában a filozófia, dogmatika, morális, egyháztörténelem elemeire tanítottuk a két évfolyam vállalkozóit. Emellett Szent Gellért könyvtárat alapítottam, ahol a legfontosabb művek, folyóiratok több példányban is rendelkezésre álltak. Nyaranta kéthetes ifjúsági kurzusokat tartottunk: a Dunántúlon, Tokajban, Gyulán, Sopronban, Szombathelyen stb. Testvéries közösségben, diszkussziókkal, a népi és liturgikus énekek ápolásával három évig ment ez. Utána már csak lelkigyakorlatok voltak. Az egyházi iskolák államosítása után a debreceni apostoli kormányzóságban és az egri egyházmegyében elsőnek lehettem – Czapik érsek, az Actio Catholica országos igazgatója jóvoltá-

18 *A Vigília beszélgetése Török Jenővel*, Vigília, 1983/7, 521–525. Az idézet: 522.

ból¹⁹ – középiskolai ifjúsági felelős (azelőtt csak a falusi és munkásifjúságnak volt egyházmegyénként felelőse), ilyen minőségemben járhattam a Tiszántúlt és az Alföldet lelkigyakorlatok, lelki napok tartásával, amelyek célja a világi apostolságra nevelés, az egyházi életben való aktív részvétel előmozdítása.²⁰

Töröknek fontos szerepe volt még a külföldi, elsősorban, német és francia nyelvű egyházi irodalom fordításában is. Ebben a munkában legfontosabb segítője Haranginé Boros Vilma volt, az anyagok sokszorosítását jelentős részben Szekszárdi Márta irgalmasnővér végezte.

1952. augusztus 28-án Törököt is letartóztatták, társaitól eltérően őt már a reggeli órákban őrizetbe vették a székesfehérvári vasútállomás környékén. Török Jenő aktivitása, személyisége és külföldi kapcsolatrendszere felkeltette az ÁVH és különösen a nyugat-európai hírszerzéssel foglalkozó VIII/3. osztály érdeklődését. Két leánytestvére ugyanis Franciaországban, bátyja pedig 1933 óta Spanyolországban élt. Édesanyjuk 1951 nyarán határozta el, hogy kivándorol Franciaországba. Török ezért felvette a kapcsolatot a francia követség egyik munkatársával, Henri Aderrel. (Ader, aki az 1920-as évek eleje óta dolgozott Magyarországon, jó ismerőse volt Török egyik sógorának, Fodor Gábornak.) Bár Török Emilné 1951-ben nem hagyhatta el az országot, a szerzetes Aderen keresztül kapcsolatba lépett egykori lelkiatyjával, a piaristák Rómában élő generálisával, Tomek Vincével, s kijuttatott egy paptársaival közösen megfogalmazott dokumentumot (*Papi rekollekciós elmélkedések*) a magyar egyház helyzetéről.

Török Jenő szervezéséről már 1952. június 12-én készült egy forgatókönyv Bauer Miklós áv. alezredes aláírásával. A terv az volt, hogy Török Jenőt terhelő adatok alapján kényszerítik az együttműködésre. A kompromittáló adatokat pedig az őrizetbevétele után társaira tett beismerő vallomása jelentette volna. Azt kellett tehát elhíttetni a szerzetessel, hogy a többieket az ő vallomása alapján tartóztatták le. A szerzetesnek a szervezés után 5–6 hétig kellett volna „illegálisban” élnie, a végső cél azonban disszidálásának megszervezése volt, hogy külföldi kapcsolatai révén vatikáni hírszerzésre használják fel. A szerzetest, egy több napig tartó procedura után, melynek során idős édesanyjával is megzsarol-

19 Czapik Gyula (1887–1956) egri érsek 1943 és 1956 között az AC ügyvezető elnöke volt.

20 *A Vigília beszélgetése Török Jenővel...*, i. m., 523.

ták, rávették az állambiztonsággal való együttműködésre. Arra kényszerítették, hogy a külvilág előtt tegyen úgy, mintha az államvédelmi hatóság előtt bujdosna, s hetente kétszer jelentsen arról, kikkel találkozott, s miről beszélgetett. Török fél évig eljátszotta a rá kirótt szerepet, de úgy, hogy érdemi információt kapcsolattartójának nem adott, s bujkálása közben is igyekezett korábbi pasztorációs munkáját folytatni. Nyolc hónap után az államvédelem előtt világos lett, hogy Török tényleges ügynöki munkát nem folytatott, mint ahogy ők fogalmaztak: „áruló lett”, így 1953. május 29-én újra letartóztatták, s egy külön perben elítélték.

1956 októberében ő is kiszabadult, november közepén a piarista tartományfőnök, Sík Sándor tudtával és beleegyezésével elhagyta az országot. Bécsben telepedett le, ahol kezdetben a magyar menekültek, elsősorban a fiatalok lelki gondozásával foglalkozott, majd a bécsi főegyházmegyében végzett jelentős pasztorációs tevékenységet, miközben 1957-ben XII. Pius pápa megbízásából létrehozta az Opus Mystici Corporis katolikus könyvkiadót, melynek magyar nyelvű kiadványai idővel jelentős mértékben gazdagították és bekapcsolták a világegyház vérkeringésébe a hazai katolikus olvasóközönséget is.

Egls István 1913-ban született a Máramaros vármegyei Huszton, Budapesten érettségizett 1931-ben.²¹ Édesapja magasrangú katonatiszt volt, akit annak ellenére telepítettek ki az ötvenes évek elején Besenyőtelekre, hogy a II. világháború alatt már nyugállományban volt. Eglist 1937-ben szentelték pappá, ezt követően Csillaghegyen volt káplán. A munkáspasztorációban már 1945 előtt komoly tapasztalatot szerzett: 1939-től az Actio Catholica keretein belül működő Egyházközségi Munkásszakosztályok (EMSZO) titkára és sajtófőnöke volt. A német megszállás után Benkő Istvánnal, Freesz Józseffel, az EMSZO igazgatójával és Magass Miklóssal bekapcsolódott az illegalitásba kényszerülő Magyar Front tevékenységébe. 1944 decemberében hat társával – Benkő Istvánnal, Szalai Györggyel, Zsidai Józseffel, Ilosvay Ferencsel, Karikás Mártonnal és Tömör Magdolnával – letartóztatták az EMSZO központi irodájában, és Dachaubá hurcolták, ahonnan 1945 augusztusában tért haza. A megsemmisítő táborról

21 Életéről lásd VÖLGYESI Orsolya, *Katolikus kisközösségek az 1950-es években: A Fekete Gabriella és társai elleni per tanulságai = EÁrchívum: Tanulmányok Erdész Ádám hatvanadik születésnapja tiszteletére*, szerk. Héjja Julianna Erika–SÁFÁR Gyula, Gyula, Magyar Nemzeti Levéltár, Békés Megyei Levéltára, 2017, 87–97. Különösen: 93–97.

írt, *Keresztúton. Egy magyar pap Dachau poklában* című regénye évtizedeken át kéziratban lappangott, csak 2014-ben jelent meg az Új Ember Kiadónál.

A deportálásból való hazatérését követően, 1945 őszén Eglis hittanárnak nevezték ki a Kiss János utcai tanítónőképzőbe. 1946 januárjától a Hungária körúti tanítóképzőben, az év szeptemberétől az Angolkisasszonyok kereskedelmi és polgári iskolájában volt hitoktató. 1947 őszén pedig a Közgazdasági Egyetem és a Színiakadémia lelkésze lett. Mindezek mellett 1945 decembere és 1946 szeptembere között a Markó utcai fogház lelkészi teendőit is rá hárultak. 1945 decembere és 1948 májusa között Magass Miklóssal, Döme Jánossal, Polonkai Györggyel, Sándor Dénessel és Lelovits Andrással Mindszenty József megbízásából és Freesz József irányításával munkáslelkészi feladatot látott el.

1948-ban jelent meg *A keresztény szociológia főbb kérdései* című munkája az AC kiadásában, számos írása látott napvilágot a *Vigiliában* is. 1951-től a tabáni plébánia káplánjaként dolgozott. A negyvenes évek második felében bekapcsolódott a Bulányi, Juhász Miklós és Török Jenő nevével fémjelzett mozgalomba. Egyetemi lelkészként maga is szervezett ifjúsági csoportokat. Az ország számos pontján tartott előadásokat a kiscsoportoknak a szociológia, társadalompszichológia tárgykörében, az előadásaiból készült jegyzetek aztán sokszorosítva terjedtek, s fontos részévé váltak a korai egyházi szamizdatirodalomnak. Eglis igen felkészült, szuggesztív s ebből kifolyólag rendkívül népszerű előadó volt. Juhász Miklós piarista szerzetes saját kézzel írt vallomásában így jellemezte őt:

Eglis papi körünkben nagyon szerettük, véleményét nagyon sokszor ezeken a találkozókön kívül is kikértük Törökkel. Mint már említettem, ő is szeretett minket, szívesen volt körünkben és mint ő maga mondta, Pesten más papokkal rajtunk kívül közelebbi kapcsolatot nem tartott. [...] Több alkalommal hallottam is Eglis előadásait. Ezeket mindig az erős filozófiai beállítottság jellemezte. Világosan, logikusan gondolkodik, szellemesen ad elő. A marxista-materialista világnézettel és filozófiával szemben természetesen ő is az u. n. „idealista” filozófiát vallja és terjeszti ezeken a világnézeti előadásokon. Szociológiai tárgyú előadásában a pápai enciklikák alapján állva, mind a liberális-kapitalista, mind a marxista felfogástól elkülöníti a katolikus álláspontot. Előadásainak

és személyének is nagy tekintélyt biztosít hallgatósága előtt az, hogy Dachauban volt internálva.²²

Juhász szerint Eglisnek némileg más elképzelése volt a csoportok működéséről, ő elsősorban tudást és ismereteket akart átadni nekik, Bulányiék viszont valódi közösségeket akartak formálni a fiatalokból.

1952 augusztusában Bulányiékkel ellentétben őt nem vették őrizetbe, Fekete Gabriella hitoktatónővel szorosban együttműködve továbbra is rendszeresen előadásokat tartott a kiscsoportoknak. Az 1955 végén lezajlott letartóztatási hullám azonban már őt is elérte: 1956 szeptemberében a Fekete Gabriella és társai elleni, ún. második Bulányi-per másodrendű vádlottjaként három év hat hónapra ítélték. A Legfelsőbb Bíróság 1957 szeptemberében a büntetést egy év hat hónapra mérsékelte. A per vádlottjait eredetileg a demokratikus államrend megdöntésével vádolták (Eglis és Bakó Sára örökimádó szerzetesnővér esetében ez kiegészült a hűtlenség vádjával). Az elsőfokú tárgyaláson azonban a legfőbb ügyész képviselője módosította a vádat, és a demokratikus államrend megdöntése helyett az egyesülési szabadság elleni visszaélés és izgatás lett a vád. A hűtlenség Eglisék esetében azért merült fel, mert a káplán 1952 decemberében elkészített egy dokumentumot, mely hasonlóan a már említett *Papi rekollekciós elmélkedések*hez, a magyar katolikus egyház helyzetéről adott tájékoztatást, s ezt a belga nagykövetségen keresztül kijuttatta külföldre. Eglis kiszabadulása után visszakerült a tabáni templomba, 1958 és 1963 között a *Vigilia* Kis út című rovatát szerkesztette. 1963-ban egy elhanyagolt sérülés következményeként vérmérgezésben hunyt el.

Himfy Ferenc (1914–2001) Budapesten született, középosztálybeli családban.²³ Tanulmányait a Zrínyi Miklós Gimnáziumban végezte. Diákként bekapcsolódott a Regnum Marianumhoz köthető cserkészmozgalomba, ami meghatározó élményt jelentett számára:

Gyerekkoromban a környezetem nem volt vallásos. Apám liberális gondolkodású közigazgatási ember volt, anyám pedig ehhez a liberális felfo-

22 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3. 1. 9. V-140907/1. 55 skk. Bulányi György és társai. Másolat Juhász Miklós saját kézzel írt vallomásáról.

23 Életről bővebben lásd VÖLGYESI Orsolya, *Túlélés vagy megújulás? Himfy Ferenc káplán és a katolikus alsópapság szerveződése az 1940-es, 1950-es évek fordulóján*, Századok, 2015/6, 1445–1469.

gáshoz alkalmazkodott. Templomba nem jártak, közös imádságról szó sem volt. Második gimnazista koromban léptem be a Regnum Marianum cserkészcsapatába, amellyel párhuzamosan egy kongregáció tagja is voltam. Tulajdonképpen a regnumi atyák élete és az a spirituális környezet, amit ők biztosítottak, ez ébresztette föl bennem a hivatást.²⁴

Elmondása szerint bizonyítványa nem volt elég jó, ráadásul érettségi után édesapját is elvesztette, így nem jelentkezett a szemináriumba. Végül nagybátyja közbenjárására, aki ekkor Pestszenterzsébet polgármestere volt, és jó kapcsolatot ápolt Hanauer Árpád váci püspökkel, felvételt nyert a váci papnevelő intézetbe. 1940-ben szentelték pappá. 1940–1944 között Abonyban káplán, 1944 májusától 1945 májusáig pedig alapító lelkész volt Soroksár-Újtelepen. 1945 májusában Kiskunfélegyházára került, ahol hitoktató, majd káplán volt Vedres Béla plébános mellett. Az iskolák államosítása után a tanítóképző magyar–történelem szakos tanárával, Mago Filoména kalocsai iskolanővérrel együtt különböző korcsoportokban 17 kiscsoportot hozott létre a fiatalok hitoktatásának érdekében. Miután a Balaton mellett lévő Jankovics-telepen lévő Szent Sarolta házban tartott lelkigyakorlaton megismerkedett Bulányival, bekapcsolódott a mindinkább országos mozgalommá váló ifjúsági pasztorációba. 1990-ben a vele készített interjúban a következőket mondta:

Talán annyit mondanék még el, hogy már félegyházi korszakom idején kiderült, naiv vagyok, amikor azt hiszem, hogy egyedül csinálom ezt az egészet az országban. Egy év lefogása alatt fény derült arra, hogy vagy 25-en vagyunk, akik az ország különböző területén ugyanazt csináljuk, ugyanazzal a szervezéssel, nagyjából ugyanazzal a tartalommal. Össze is jártunk, minden évben kétszer 25 pap. Egyik alkalommal egy napos értekezlet volt, amikor is gyakorlati dolgokat cserélgettünk, ki hogy csinálja, mint csinálja, téma, módszer stb. és volt egy másik alkalom, amikor háromnapos lelkigyakorlatot tartottunk. Nem választottunk vezetőt vagy elnököt, de valahogy a dolog természetéből jött az, hogy mindenki elismerte Bulányi atya vezető szerepét. Nagyon jó hangulatú társaság

24 *Interjú Himfy Ferencsel*, Szolnok, 1990. február. Készítette VÖLGYESI Orsolya és SZILÁGYI Márton [a továbbiakban: *Interjú Himfy Ferencsel*]. Az interjú a szerzők birtokában.

volt ez. Egyszer Hunya Dániel, egyszer pedig Endrey Mihály tartotta a lelkigyakorlatot, és megbeszéltük a további pedagógiánk módszerét és tartalmát.²⁵

Himfy 1951 végén felkerült a fővárosba: 1951 decemberétől 1957 szeptemberéig Kispesten a Jézus Szíve plébánián, 1958 márciusáig pedig Rákoskeresztúron volt káplán. Pesti tartózkodása alatt is igyekezett tartani a kapcsolatot a kiskunfélföldi fiatalokkal, de a fővárosban is több ifjúsági csoportja volt, főként orvos-egyetemistákból és zeneakadémistákból álló közösségek. Bulányiék letartóztatásakor Himfyt nem vették őrizetbe, így egy rövid szünet után, 1953-ban folytatta a csoportokkal való foglalkozást. Ekkor elsősorban a Szociális Testvérek Társaságának tagjával, Görög Lenke szerzetesnővérrel működött együtt. 1957 márciusában a katolikus egyházat sújtó letartóztatási hullám során azonban már Himfyt is őrizetbe vették. Azzal a feltétellel engedték szabadon, ha rendszeresen beszámol tevékenységéről az állambiztonságnak. A beszervezésről azonban többeknek, így lelkiatyjának, Sík Sándor piarista tartományfőnöknek is beszámolt (ezt a későbbi vizsgálati anyagok is alátámasztják). Miután így dekonspirálta magát, 1958. március 19-én ismét előállították. 1958 novemberéig államtitok sértés vádja miatt előzetes letartóztatásban volt, végül nem állították bíróság elé, hanem közbiztonsági őrizetbe került Tökölre. Innen 1959 júniusában szabadult, papi hivatását azonban még évekig nem gyakorolhatta. Az 1954-ben a munka nélkül maradt szerzetesek megsegítésére létrejött Szolidaritás Házipari Szövetkezetben dolgozott, és a VI. kerületben lévő Szent Család templomban misézett a reggeli órákban. Himfy 1964 és 1967 között aztán Szentesen lett káplán egy békepap mellett, 1967 és 1970 között pedig Tiszavárkonyba kapott plébánosi kinevezést (a korábbi plébánost, Kenyeres Lajost 1957 februárjában gyilkolták meg, holttestét csak egy évvel később találták meg a Tiszában).²⁶ 1970 és 1995 között Szolnok legkisebb plébániáján, a Jézus Szíve templomban volt plébános. Korábbi pesti csoportjaival, „lelki gyermekeivel” igyekezett tartani a kapcsolatot, elmondása szerint Szentesről 2 havonta három napra felutazott a fővárosba, de többé nem kerülhetett sem Budapestre, sem egy olyan egyetemi városba, ahol

25 *Interjú Himfy Ferencel.*

26 VARGA Lajos, *Dokumentumok Kenyeres Lajos vértanúságának történetéhez*, Vigilia, 2008/11, 867–871.

lehetőség lett volna komolyabb szervező munkát kifejteni az ifjúság körében. Mindeközben több ügynök is figyelte tevékenységét.

Ikvay (1942-ig Pfeiffer) László 1911-ben született Budapesten.²⁷ A család apai ágon soproni, anyai ágon pozsonyi gyökerekkel rendelkezett. Édesapja, Pfeiffer László a Pénzügyminisztérium tisztviselője volt, akit azonban kisgyermekként 1914-ben tragikus körülmények között elvesztett. Édesanyja két gyermekével, Lászlóval és Nórával visszaköltözött szülővárosába, Pozsonyba. Ikvay László ott kezdte meg az elemi iskolát, középiskolai tanulmányait pedig már a komáromi bencés gimnáziumban végezte. Komoly támaszt jelentett a családnak nagybátyja, Pfeiffer Miklós kassai kanonok, aki szociális érzékenységről, a munkások körében végzett pasztorációs munkájáról és a felvidéki magyarok kultúrájának ápolására létrehozott Prohászka Körök szervezéséről vált ismertté a két világháború között. Ikvay nagybátyjánál töltötte az iskolai szüneteket, így közelről látta annak áldozatos lelkipásztori tevékenységét, mindemellett rendszeres szerzője lett a Prohászka Körök lapjának, az *Új Élet*nek. Ikvay nagybátyjához hasonlóan Fribourgbán tanult teológiát, ott is szentelték pappá 1937-ben. Hazatérése után a trianoni békedöntéssel kettészakított esztergomi egyházmegye papja lett, először Somorjára, egy év elteltével pedig diákévei helyszínére, Komáromba nevezték ki káplánnak. 1939 januárjában Budapestre került, mivel Serédi Jusztin bíboros a katolikus ifjúságmozgalom (KIOE) főtitkári teendőivel bízta meg. A mozgalom ekkor már a Joseph Cardijn által életre hívott belga katolikus ifjúságmozgalom (JOC) módszereit követte. Ennek lényege az volt, hogy a munkásfiatalok egy-egy evangéliumi szakasz kiscsoportos megbeszélése után megpróbálták annak üzenetét saját életükben is megvalósítani, és saját környezetükben az apostolkodás gyakorlatát követni. Ikvay emellett rendszeresen előadást tartott nekik a teológia, a moralis és az apologetika témaköréből. A mozgalom központja a Mikszáth Kálmán téren, majd 1941 őszétől a IX. kerületben lévő Gát utcai templomban és a vele egybeépült házban volt, melynek pincéjében, mint arról már szó esett, Ikvay az ostrom alatt katonaszökevényeket és üldözötteket bújtatott. Mivel a mozgalmi élet az ostrom után átmenetileg megszűnt, Ikvayt egy időre az AC központba rendelték. Az újjáéledő mozgalmat

27 Életéről bővebben lásd HOLLAI Ferenc, *Ki volt Ikvay László? A magyar munkásifjú mozgalom főtitkárnak életrajza*, [H. n.], 2009. http://www.ppek.hu/konyvek/Hollai_Ferenc_Ki_volt_Ikvay_Laszlo_1.pdf (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 19.)

Rajk László belügyminiszter rendelete 1946. november 1-jei hatállyal betiltotta, miközben Mindszenty ezt megelőzően a főegyházmegyei tanoncotthonok érseki biztosává nevezte ki Ikvyt. 1951 ősztől már Szécsényben volt káplán, innen vitték el 1952. augusztus 29-én, s ítélték el 10 évre a Bulányi és társai elleni per negyedrendű vádlottjaként. 1952 szeptemberében egyéni kegyelmet kapott. Ezután a fővárosban, a Mária utcai volt jezsuita templomba, majd rövidesen Angyalföldre a Béke téri templomba helyezték. Tovább folytatta az ifjúság hitbéli nevelését, elsősorban Túry Lajossal, Kiss Lászlóval és Döme Jánossal együttműködve, akikkel még a KIOE időszakából ismerték egymást. Úgy vélte, a hitviták ideje lejárt, a fiatalokat a társadalomban való tanúságtételre kell felkészíteni.²⁸ 1961. február 6-án a katolikus egyház ellen irányuló Fekete Hollók fedőnevű rendőri akció keretében Ikvyt ismét letartóztatták, és a Havass Géza és társa perben mint VII. rendű vádlottat 6 évre ítélték.²⁹ 1965-ben amnesztiával szabadult. Ezt követően nem kapott papi beosztást, az angyalföldi Rokolya utcai plébánián dolgozott irodavezetőként, illetve nyelvtudását kamatoztatva az Országos Fordító Iroda külsős munkatára lett. Végül 1969-ben a szintén felvidéki származású Brezanóczy Pál egri érsek közbenjárására kivándorló útlevelemmel nagybátyjához Fribourgba költözött, aki még 1948-ban hagyta el Csehszlovákiát, és mint az ottani magyarok főlelkésze működött Svájcban. Ikvy egy ideig Bécsben Mindszenty József titkára volt, majd visszatért Fribourgba, bekapcsolódott a Szabad Európa Rádió munkájába és a Pax Romana tevékenységébe. 1974-ben kinevezték káplánnak a Thurgau kantonhoz tartozó Weinfeldenben, itt hunyt el 1976-ban.

*

Az itt ismertetett papi közösség tagjai zömében tehát az 1910-es években születtek, s elsősorban rájuk hárult a feladat, hogy legaktívabb életszakaszukban, harmincas éveikben megtalálják azokat az új formákat és új csatornákat, amelyek a diktatúra keretei között is lehetővé tették a katolikus hit továbbadását és hiteles megélését a fiatal nemzedék számára. Az ötvenes években azonban valamenynyüket bebörtönözték vagy közbiztonsági őrizetbe helyezték, és szabad lábra

28 Erről lásd Ikvy *Önvallomás az „elit”-ről* című vallomását. ÁBTL 3. 2. 4. K-2495/1 Bombult.

29 WIRTHNÉ DIERA Bernadett, *Katolikus elitképzés és hitoktatás a Kádár-korszakban – Az 1961-es „Fekete Hollók” fedőnevű ügy elemzése*, Doktori disszertáció, Bp., ELTE BTK, 2015.

kerülve sem folytathatták ott, ahol abbahagyták, hiszen a papi működéstől hosszabb-rövidebb időre eltiltották őket. Életpályájuk megtört, nem futhatták be azt az egyházi karriert, amire egyébként képzettségüknel, képességeiknel fogva hivatottak voltak – ez alól talán csak a bécsi emigrációban működő Török Jenő jelentett kivételt. A hivatalos egyház részéről is megtapasztalták a gyanakvást, az elutasítást és a szolidaritás hiányát. Az erre a traumára adott egyéni válaszaikat, melyek meglehetősen széles skálán mozogtak: emigráció, belső visszavonulás, óvatos újrakezdés vagy éppen a körülményekkel továbbra is szembeforduló magatartás, nagymértékben befolyásolta eltérő személyiségük és teherbíró képességük. Jól példázza ezt a Bulányiékkel elítélt, Szegeden működő Lakos Endre sorsa, aki Törökkel egy időben lépte át a határt, a gräni magyar iskola igazgatója, majd a bécsi magyar fiatalok lelkipásztora volt, de 1969-ben elborult elmével halt meg.³⁰

A szóban forgó papok közül csak Bulányi György és Himfy Ferenc élte meg a rendszerváltást, az elszenvedett hátrányokét Himfy Ferenc 1992-ben kapott valamiféle kárpótlást,³¹ Bulányi György és az általa alapított Bokor közösség azonban egyházkritikus magatartása miatt egészen a szerzetes 2010-ben bekövetkezett haláláig az egyházon belül marginális helyzetben maradt.

30 Életéről lásd BÁLINT László, *Lakos Endre 1919–1969*, Szeged–Bp., Keresztény Értelmiségiek Szövetsége–Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 2000.

31 Az erre való utalást lásd Váci Püspöki és Káptalani Levéltár. A Váci Egyházmegye történeti névtára. Kézirat. A dokumentumot Varga Lajos püspök úr bocsátotta rendelkezésmre.